

Igl bogn da cura d'Andeer: Igls 1996 e'gl vagnieu aschunto egna batschida externa.

FOTO MAD

Igl Hotel Fravi cugl sieus bogn da cura sco el sapeschantava durant igl 19avel tschantaner.

FOTO MAD

La parscuratdra Karin Fuchs s'ocupescha intensivameing cun l'istorgia da las funtanas mineralas ad igls bogns curativs grischùns, la qual ella à preschanto an measeanda passada ad Andeer.

FOTO PEIDER GANZONI

L'impurtanza da las funtanas mineralas grischùnas digls davos 400 ons

Las funtanas mineralas earan da grànda impurtanza pigl Grischùn digl 16avel antoc'igl 19avel tschantaner. Ellas valan sco origin digl turissem grischùn.

Igl program da quest on digl Parc natiral Bavregn (PNB) sacloma «Sfunsar an l'aua». Agl rom da quel e vagnida anvidada Karin Fuchs da referir davart las funtanas curativas grischùnas an general ad an spezial davart la funtana da l'aua minerala da Pignia ca vean manada digls 1827 annà ad Andeer.

La manadra da la partiziùn scolaziùn digl PNB, Samirah Hohl, a la sia assistenta Rabel Krüsi àn preschanto an measeanda passada la referenta Karin Fuchs ad egna traintegna d'auditoras ad auditor agl Hotel Fravi ad Andeer. L'istorica d'origin luzernes e carschida sei a Küssnacht am Rigi. Suainter igl sieus studi a divers posts universitar e ella davantada colavuratura digl Institut par la parscuratziùn da la cultura grischùna, pigl qual ella lavura digls 2005 annà. Igls 2019 à ella publitgieu igl sieus studi davart igls bogns da cura grischùns. An que cudesch, ved igl qual ella à luvro var seat ons, risguarda ella igl svilup digls bogns curativs agl Grischùn davent digl 16avel antoc'igl 19avel tschantaner. Ella segi vagnida motivada da sadeditgear da las funtanas mineralas a digls bogns da cura grischùns, parquegl ca la sozietad digl bogn da Fläsch vevi dumando ella da scriver l'istorgia da lur funtana minerala, à ella palanto an egn'investa. S'ocupànd cun la cultura balneara à ella cato quant da la muntada digls bogns da cura an que tains, catànd adavur, c'igl devi egn grand diember da funtanas mineralas agl

Grischùn, da las qualas igl vagneva fatg diever cun diferainta frequenza. Graztga agl seas studis dispona la referenta d'egna vasta savida ad a màn da numerus documaints digl sieus cudesch à ella preschanto igls bogns grischùns davent da lur antscheata antoc'igl tains da lur ple grànda prosperitad. Fuchs à do egna extendia survesta generala sur da quellas funtanas, preschantànd da maniera savievla, lur diever a lur impurtanza par la populaziùn. D'interess spezial pigl auditori indigen e naturalmeing stada la sia survesta davart la cultura da far bogn an Schons, la quala veva igls seas origins agl Bogn da Pignia.

Igls bogns renomus darivan digls 1800

L'antscheata digl 19avel tschantaner e'igl vagnieu inventariso radund tschient funtanas mineralas agl Grischùn. Quellas earan vagnidas nizageadas da la populaziùn indigena da tschantaners annà sainza gràndas instalaziùns. Davent digl

L'antscheata digl 19avel tschantaner e'igl vagnieu inventariso radund tschient funtanas mineralas agl Grischùn.

16avel tschantaner e'gl dantant plàn a plàn vagnieu biagieu biets ad qual andrez agl danturn da las funtanas par nizar da maniera ple intensiva lur auas mineralas. Par part en quels andrezs restos mudests, an oters liacs en quels vagnieus svilupos ascheia, c'ì àn cuntanschieu reputaziùn internaziunala. Agl Grischùn Zentral eara quegl igls bogns da Givòlta, d'Alvagni, da San Bernardegn a d'Andeer, noua c'igl e vagnieu biagieu bogns da ple grand renum. Sen egna tgarta istorica digls 1883 e'gl vagnieu inditgieu àn diferaints oters liacs cun funtanas mineralas sco par sameglia ainten Avras, a Barvugn, Veulden, Filisur, Flerda, Medel, Novagnas, Rona, Salouf, Sarn, Fara-Val d'Alvra, Savognin, Spleia, Casti/Val d'Alvra, Tinizong, Tusàn a Tumeagl.

L'istorgia da la cultura balneara d'Andeer e documentada bagn. Par l'empremeada e'gl vagnieu manzuno la funtana termala igl on 1553 ad igl e da suponer c'igl vagnevi gea alura fatg bogn agl Bogn da Pignia. Igls 1807 dev'igl sen l'Alp Ana-

rosa sen la Mutogna da Schons egn pintg bogn mineral, numno «Igl Bogn.»

Agl Bogn da Pignia e'gl vagnieu andrizzo cugl tains egn bogn cun 28 bogneras a duas tgombas pigls bognadurs. Mo igls 1827 e'gl alura sto igl mastral Johann Jakob Fravi-Gondini c'è cumpro egna part da la funtana minerala. El à biagieu egn conduct da bischels da len par manar l'aua minerala ad Andeer. Durant igls ons 1818 antoca 1824 e numnadameing vagnieu biagieu igl stradùn, l'aschinumna da «Strada Taliana», ca manava davent da Tusàn antoca Bellinzona. An que tains da l'antscheata digl turissem à el ear biagieu igl Hotel Fravi ad Andeer c'èara praztgieu sco liac d'etapa par viagiatur ca vevan par traversar igls pass.

La culminaziùn, la fegn a l'antscheata nova

Agl Hotel Fravi e'gl vagnieu andrizzo 12 stanzas da far bogn cun bogneras dublas a duas stanzas cun mintgame 14 bogneras da len. Cun quella purschida dubla da

far staziùn a far bogn e'gl Hotel Fravi davanto agl curs digls ons egn bataveia pigls hotels da cura agl Grischùn, noua c'igl e vagnieu biagieu suainter mèn ple grànds stabilimaints da bogns curativs.

Igls 1880 e'gl vagnieu ramplazo igl conduct vigl cun bischels da fier culo. Igl Hotel Fravi e adigna puspe vagnieu angràndieu ad adato agls basegns digl tains.

Da lezs ons e ear vagnida biageada la traversala da la veiafier tras igl San Gotard. Igl transport da roba a marcanzia sur igls pass da Spleia a San Bernadegn e tschasso fetg sco basa da viver pigls indigens. Blears en emigros. Mo agl stagl digl transport da roba e vagnieu mess ad ir igl turissem, ad Andeer cunzund igl turissem da far curas an l'aua minerala. Mo agl curs digl 20avel tschantaner e'gl vagnieu svilupo novas madaschegnas antras l'industria farmaceutica. Quels medicamaints fagevan pussevel da madajear egna grànda part da las malsognas sainza ir a far bogns da cura. La muntada da quels bogns e tschassada veiadaple. Igls 1968 e vagnieu saro igl bogn da cura d'Andeer. Mo igls 1982 e vagnida fundada egna sozietad d'acziunaris c'è puspe mess ad ir igl bogn da cura an egn biets nov. Igls 1996 e'gl vagnieu aschunto egna batschida externa.

Suainter igl referat da Karin Fuchs e'gl vagnieu sarvieu egn puschain a las visitadras ad igls visitaders agl pierti digl bogn da cura. Anzaquàntas ad anzaquàntas àn parfegn ristgieu da dar egn sagl a l'aua. (fmr/bt)